ÖTÜKEN

OSMANLI TARİHİNE AİT TAKVİMLER

Hazırlayan:
Atsız

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1377
KÜLTÜR SERİSİ: 799

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-775-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset

Baskı: Mega Basım Yayın San. Ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere İstanbul
Tel: 0212 412 17 00
Sertifika Numarası: 12026

İstanbul-2019

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRÜN NOTU 7

OSMANLI TARİHİNE
AİT TAKVİMLER
824, 835 ve 843 Tarihli Takvimler

Tarihi Kaynak Olarak Takvimler 11
Padişah Listeleri 13
Metin 16
824 Tarihli Takvim 17
Selçukoğulları Tarihi ve Devletin Başlangıcı 27
Karamanoğulları Tarihi ve Karamanlı Beğliğinin Başlangıcı 31
Osmanoğulları Tarihi ve Osmanlı Beğliği Devletinin Başlangıcı 33
Din Bilginlerinin Tarihi 37
Büyük Bilgin ve Filozofların Tarihi 37
Ulu Hakanların Tarihi 39
Olayların Tarihi 39
Metnin İsimler Cetveli 41
Tercümenin İsimler Cetveli 46
824 Tarihli Takvim'in Kronolojisi 51
835 Tarihli Takvim 66
Ẕikr-i Tevārīḫ-ī Āl-i Selçuḳ raḥimehumu'llāhi Taʿālā 73
Ẕikr-i Tārīḫ-i ʿOṣmāniyān-i Māżī raḥimehümu'llāh 75
Metnin İsimler Cetveli 80
Transkripsiyonun İsimler Cetveli 83
835 Tarihli Takvim'in Kronolojisi 86
843 Tarihli Takvim 92
Cedvel-i Tevārīḫ-i Enbiyā ʿAleyhümü'ṣṣalāti Ve'sselām 95
Ẕikr-i Tevārīḫ-i Eyimme-i Dīn ve ʿUlema Rıżvāna'llāhu ʿĀleyhim Ecmaʿīn 99

Ẕikr-i Tevārīḫ-i Ḥükemā-i Müteḳaddīmin ve Müte'aḫḫirīn Raḥimehümu'llāh 99
Tevārīḫ -i Mülūk-i ʿĪẓām Raḥimehümu'llāh ʿAnhüm 101
Tevārīḫ-i İbtidā-i Düvel-i Ḫavāḳīn-i ʿİẓām Raḥimehümu'llāh..... 101
Ẕikr-i Tevārīḫ-i Vefāt Ve Cülūs-i Selāṭīn Ve Ḫānān Raḥimehümu'llāh 101
Ẕikr-i Tevārīḫ-i Ḥavādiṣ-i ʿĪẓām Der ʿĀlem..... 103
Cedvel-i Tevārīḫ-i Evliyā ve Mülūk-i İslām Raḥimehümu'llāh..... 105
Ẕikr-i Tevārīḫ-i Āl-i Selçuḳ Raḥimehümu'llāh 105
Ẕikr-i Tevārīḫ-i Āl-i ʿOṣmān Raḥimehümu'llāh Raḥmeten Vāsiʿa 109
Ẕikr-i Fütūḥāt-i Sulṭān-i Meẕkūr 'Aẓẓama'llāhu Celālehu ve Medde ʿAlā'lʿālemīne Ẓilālehu 111
Metnin İsimler Cetveli 114
Transkripsiyonun İsimler Cetveli 118
843 Tarihli Takvim'in Kronolojisi 122

HİCRÎ 858 YILINA AİT TAKVİM

Hicrî 858 Yılına Ait Takvim 135
Hicrî 858 Yılına Ait Takvim Metinleri..... 139
Bu cedvelde Āl-i Selçuḳ ... ḥāllerin ẕikr ëtdük 163
Bu cedvelde Ḳaraman ... ḥāllerin ẕikr ëtdük..... 167
Bu cedvelde ʿOṣman ... ḥāllerin ẕikr ëtdük..... 173
Metnin İsimler Cetveli 186
Transkripsiyonun İsimler Cetveli..... 194

FATİH SULTAN MEHMED'E SUNULMUŞ TARİHÎ BİR TAKVİM

Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim..... 205
Bu Cedvel Osman Padişahlarınun Tarihlerin Bildürür İcmâl ve Tafsil 207
[Metnin İsimler Cetveli] 213

EDİTÖRÜN NOTU

Bu kitap, Atsız'ın, 1961 yılında İstanbul'daki Küçükaydın Matbaası'nda neşredilen *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler I: 824, 835, 843 tarihli takvimler* başlıklı müstakil kitap ile *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*'nin 4. sayısında (Ankara, 1975, s. 223- 283) neşrettiği "Hicrî 858 Yılına Ait Takvim" ve *İstanbul Enstitüsü Dergisi*'nin 3. sayısında (İstanbul, 1957, s. 17-23) neşrettiği "Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim" başlıklı makalelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Ayrıca "Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim"e, bir İsimler Cetveli de ilave edilmiştir.

OSMANLI TARİHİNE AİT TAKVİMLER

824, 835 ve 843 Tarihli Takvimler

TARİHÎ KAYNAK OLARAK TAKVİMLER

Şimdiye kadar, Osmanlı tarihinin kâğıda yazılı başlıca kaynakları olarak arşiv vesikaları ile türlü tarih eserleri biliniyordu. Şimdi bunların arasına takvimler de katılmıştır.

Takvimler, umumiyetle müneccimler tarafından padişahlara takdim olunup o yıl neler olacağını, yıldızların tesirini, seğirmelerin mânâsını bildiren eserlerdir. Bu arada bir de tarih bölümü vardır ki dünyanın veya Âdem'in yaratılışından başlayarak takvimin tertip olunduğu yılın hemen yakınına kadar gelmektedir. Bizi ilgilendiren bölüm budur.

Takvimlerin özelliği, anlattığı olayların yılını hicrî tarih ile göstermeyip, olaydan takvimin yazılışına kadar kaç yıl geçtiğini söylemesinden ibarettir. Bunun hangi hicrî yıla rasladığını hesaplamak okuyucuya düşmektedir. Takvimin tertip olunduğu yıl bilindiği için, bir olaydan beri kaç yıl geçmişse, onu tertip yılından çıkarmakla istenilen hicrî tarih bulunmaktadır. Meselâ, takvim 900'de tertip olunmuşsa ve herhangi bir olaydan beri bilfarz 215 yıl geçtiğini kaydetmişse, o olayın yılı 900 - 215 = 685 demektir. Takvimlerde bu usulün seçilmiş olmasını, hicretten önceki olayların da anlatılmış bulunmasıyla ilgili görüyorum. Bununla beraber bazı takvimlerde doğrudan doğruya hicrî yıl kullanılmıştır.

Takvimlerin birçoğunda telif veya tertip yılı ayrıca açıklanmamıştır. Fakat Peygamber'in hicretinden beri kaç yıl geçtiğini kaydetmekle takvimciler, telif yılını, dolayısı ile, söylemiş olmaktadırlar. «Hicretten beri 850 yıldır» cümlesi, o eserin hicrî 850'de yazıldığının kesin delilidir.

Bizde ve aldanmıyorsam dünyada, takvimleri ilk yayınlayan Profesör Osman Turan'dır[1]. Turan'ın yayınladığı beş takvimden 848 ve 849 tarihli olan ikisinde Osmanlılara ait bölümler de vardır.

İkinci olarak ben, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*'nin 1957'de çıkan III. sayısında «Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim, başlığı altında 856 tarihli bir takvimi ortaya koydum. Fakat, Bağdat Köşkü Kütüphanesinde, 309 numarada bulunan bu mühim takvimin asıl metnini ve transkripsiyonunu teknik sebepler dolayısıyla veremeyerek yalnız resmî alfabemizle yayınlamak zorunda kaldım.

Şimdi tarihçilerin ve belki de aynı zamanda dilcilerin istifadesine koyduğum bu bir sıra takvimi, bütün hurafe ve İsrâiliyat bölümleriyle birlikte yayınlıyorum. Bu kadarının lüzumsuz ve faydasız olduğunu söyleyenler bulunacaktır. Ben böyle düşünmüyorum. Bir işi eksiği, gediği ile birlikte tam olarak yapmak, yalnız gerekli taraflarını alıyorum diye eksik yapmaktan daha iyidir. Bundan başka bu hurafeler atalarımızın nelere inandığını göstererek tarihî bir gerçeği ortaya koyacağı gibi takvimlerin birbirlerine ve belli Osmanlı tarihlerine kaynak olup olmadıklarını öğrenmek bakımından da bize ışık tutacaktır.

Yayınladığım takvimleri, üzerinde çalışacaklara kolaylık olsun diye paragraflara ayırıp numaraladım. Her paragraf bir yıla ait olayları göstermektedir. Takvimleri birbirleriyle karşılaştırırken asıl metindeki veya bu neşirdeki sayfa ve satırlara atıf yapmaktansa paragrafları göstermeyi daha pratik buldum.

Metinlerin imlâsı muhafaza olunmuş, ancak yanlışlığı muhakkak olan kelimeler düzeltilerek aslındaki yanlış imlâları haşiyede gösterilmiştir. Mânâya ve anlayışa zarar vermeyen imlâ yanlışları düzeltilmeyerek olduğu gibi bırakılmıştır.

Türkçe metinlerde b= (ب) ve c = (ج) ile yazıldığı halde p ve ç ile okunduğu kesin olarak bilinen kelimeler transkripsiyonda p ve ç ile gösterilmiştir.

Türklere ait Arapça özel isimlerde bu isimlerin Türk söyleyişi dikkate alınmış, fakat harekeli olduğu zaman daima Muhammed= (مُحَمَّدْ) diye yazıldığı için (محمد) ismi, harekesiz olduğu yerlerde de Muhammed imlâsıyla kaydedilmiştir.

---

1 «İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler» (Türk Tarih Kurumu yayınlarından, XI. seri, 7. numara) Ankara, 1954. [Bu takvim, bu kitabın 203-215. sayfaları arasındadır.]

Türk asıllı olmayan yer isimlerinin transkripsiyonunda ise onların bugünkü söylenişine bakılmayarak daima metne uyulmuştur.

Takvimler, sol sayfada Türkçe veya Farsça metin, karşısındaki sağ sayfada da metnin transkripsiyonu veya tercümesi olmak üzere yayınlanmış, gerekli notlar karşılıklı her iki sayfada birden verilmiştir.

Olayların hangi hicrî yılda geçmiş olduğu, tercüme ve transkripsiyonlarda, parantez içinde olarak, paragrafların sonunda gösterilmiştir.

Padişah Listeleri

Takvimler dolayısıyla bazı yazmaların şurasına burasına kaydedilmiş bulunan Osmanlı padişahları listelerinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Bu listelerde yalnız her padişahın cülûs veya ölüm tarihleri, yahut cülûs tarihiyle saltanat süresini bildiren rakkamlar verilmiştir. Takvimlerden alındığını kuvvetle tahmin ettiğim bu listelerin en mühim noktası, Osmanlı padişahlarından ilk ikisi için verilen rakkamların klâsik bilgiye aykırı olmasıdır. Bu aykırılık, Osman Gazi ile Orhan Gazi arasında Ali Erden adında bir beğin, yani tarihlerimize Alâaddin Paşa diye geçen şahsiyetin de hükümdarlık ettiğini iddia eden merhum Amasyalı Hüseyin Hüsameddin'in iddiasını[1] destekler mahiyettedir.

Karşılaştırılmalarını sağlayabilmek için görebildiğim listelerdeki tahta çıkış yıllarını işaret etmekle iktifa edeceğim. Şimdilik görebildiğim listeler sekiz tanedir :

1) Hacı Mahmud Kütüphanesindeki 6321 sayılı derginin 16^{b} yaprağındaki liste.

2) Reşid Efendi Kütüphanesindeki 1036 sayılı derginin 64^{a} yaprağındaki liste.

3) Arkeoloji Müzesi Kütüphanesindeki 862 sayılı derginin 191^{a} yaprağındaki liste.

4) Esad Efendi Kütüphanesindeki 2422 sayılı, Eyyûbî'nin manzum Kanunî Sultan Süleyman tarihinin sonundaki boş yaprakta bulunan liste.

5) Hacı Mahmud Kütüphanesindeki 6310 sayılı derginin 111^{b}-112^{a} yapraklarındaki liste.

---

1 Alâaddin Beğ *(Türk Tarih Encümeni Mecmuası,* sene 14, sayı, 5 (82) ve 6 (83), yıl 1340; sene 15, sayı 8 (85) ve 9 (86) yıl 1341.

6) Hacı Mahmud Kütüphanesindeki 2017 sayılı derginin 104[a] yaprağındaki liste.

7) Râgıb Paşa Kütüphanesindeki 981 sayılı Peçevî tarihinin başındaki numarasız yaprağın b yüzü ile 1'inci yaprağının a yüzündeki liste.

8) Arkeoloji Müzesi Kütüphanesindeki 862 sayılı derginin 175[b]-176[a] yapraklarındaki liste (yani yukardaki 3 numaralı listeyi alan dergideki ikinci bir liste).

Bu sekiz listeyi aşağıda cetvel halinde veriyorum. Râgıb Paşa nüshasında II. Süleyman'dan itibaren başlayan tarihlerin sonradan eklenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Rakkamlar padişahların cülûs yıllarıdır.

Bu sekiz nüshanın tam olarak birbirine benzeyeni yoktur, ilk beşinin Osman Gazi'yi 641'de cülûs ettirmesine karşılık bu tarihi, klâsik 699 yılına götüren son üçü bile Orhan, Birinci Murad, Yıldırım, Çelebi Mehmed ve İkinci Murad'ın tahta çıkış tarihlerinde birbirlerinden ayrılmaktadır. Sekizinin de doğru olarak birleştikleri tarihler İkinci Bayazıd'ın 886'daki ve Kanunî'nin 926'daki tahta çıkış tarihleridir.

Fakat bu kadar yanlışla dolu olmalarına rağmen bu listelerde, meselâ Orhan Gazi'nin 700, 701, 711, 717, 720, veya 722'de tahta geçmiş gösterilmesinin bir mânâsı olsa gerektir. Bu listeleri kaydedenler, demek ki bugün klasikleşmiş olan tarihlerden ziyade takvimlere dayanıyordu.[1]

Bu listelerin 11 veya 12'nci hicret yüzyıllarında yazılmaları da mühimdir. Demek ki bir asır öncesine kadar İstanbul'da, klâsik kaynakların dışındaki eserler elde ve revaçta idi.

Listelerin yedincisinde, yani Râgıb Paşa nüshasında, listeden önce bir kaç satırlık bir takvim taslağı olduğu gibi liste başındaki «Osman Gazi adının üstünde de «Vilâdet-i şerîfe der karye-i Küncuk» kaydı vardır. Osman Beğ'in doğum yeri olarak gösterilen bu Küncuk (كونجق) köyünün neresi olduğunu bilmiyorum. Takvim taslağını da ehemmiyeti bakımından buraya alıyorum:

---

1 Alâaddin Beğ (*Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, sene 14, sayı, 5 (82) ve 6 (83), yıl 1340; sene 15, sayı 8 (85) ve 9 (86) yıl 1341.

	Hacı Mahmud 6321	Reşid Efendi 1036	Müze 862 (191[a])	Esad Efendi 2422	Hacı Mahmud 6310	Hacı Mahmud 2017	Râgıp Paşa 981	Müze 862 /(175[b] 176[a])
I. Osman	641	641	641	641	641	699	699	699
Orhan	700	701	701	701	711	717	722	720
I. Murad	730	730	730[1]	740	730	755	760	761
I. Bayazıd	791	791	791	791	791	788	791	792
I. Mehmet	804	804	804	802	804	800	816	816
II. Murad	824	824	823	832	824	834	825	824
II. Mehmed	855	850	855	855	855	855	855	855
II. Bayazıd	886	886	886	886	886	886	886	886
I. Selim	917	918	917	918	917	918	918	916
I. Süleyman	926	926	926	926	926	926	926	926
II. Selim	974	974	974[2]	974	974	974	974	972
III. Murad	982	982	982[3]	983	982	982	983	980
III.Mehmed	1003	1004	1003	1003	1003	1003	1003	1006
I. Ahmed	1012	1012	———	1012	1013	1012	1012	1009
I. Mustafa	1026	1028		— —	1026	1017	1026	— —
II. Osman	1027	1028		1026	1027	1027	1027	1023
I. Mustafa	1031	1031		— —	— —	1031	1031	1026
IV. Murad	1033	1032		1032	1032	1032	1032	1032
İbrahim	1049	1049		1049	1049	1049	1049	1050
IV. Mehmed	1058	1058		1059	1058	1058	1058	1058
II. Süleyman	———	1099		———	— —	1099[4]	1098	1099
II. Ahmed		1102			— —	1102	1102	1102
II. Mustafa		1006			1106	— —	1109	1106
III. Ahmed		1115			1115	— —	1115	1115
I. Mahmud		1143			1143	1143	1143	1143
III. Osman		———			1168	1171	1168	———
III. Mustafa					1171	1171	1171	
I. Abdülhamid					———	— —	1187	
III. Selim							1203	

1 Metinde 703 ise de yanlış olduğu, «3» ve «0» rakkamlarının yer değiştiği besbellidir.

2 Metinde 924 yazılıdır. Kanunî'den sonra gelen padişahın bu tarihte cülûs edemeyeceği bellidir. Dalgınlık eseri olduğu aşikârdir.

3 Metinde 972. İkinci Selim'in yanında 8 yıl padişahlık ettiği kaydedildiğine göre bunun da 982 olacağı bellidir.

4 Metinde 1055. Eski rakkamlarda dokuzun kuyruğu kısalınca kolaylıkla beş olacağı düşünülsün.

Metin

سلسلۀ جلیلۀ آل عثمان طول الله تعالی
سلسلتهم الی انقراض الزمان

وقتا که عثمان ابن طغرول الغازی فتح ایلدوکی قلعه لردن مال وغنایم الوب فتح ایلدکلری قره حصارده کندو نامنه اولا خطبه اوقودی. طورسون فقی نام کمسنه موظف ایلدی وعلی الدین کیقباد بونك.....[1] اشتدی. طوغ وطبل وعلم وقلج وقفتان کوندروب فتح ایتدوغی قلعه لرده وداخی مملکتلرده بادشاه اولسون دیو اجازت ویردی، فی سنه ٦٩٩. مقدما سنجاق ویرلدی، فی سنه ٦٨٢. ولادت شریفه لری فی سنه ٦٥٦. وفات علی الدین کیقباد فی سنه ٧٠٧. یرینه اوغلی غیاث الدین بادشاه اولدی، فی سنه ٧٠٨ وظالم اولمغله کندی قوللری قتل ایلدیلر. بو آراده علی الدین کیقبادك نسلی منقطع اولوب سلطنت بروجه استقلال سلطان عثمانه انتقال ایلدی.

Transkripsiyon

Silsile-i celīle-i Āl-i ʻOṣmān ṭavvelā'llāhu taʿālā
silsiletehüm ilā inḳırāż iz-zamān

Vaḳtā ki ʿOṣmān ibn-i Ṭuġrul el-ġāzī feṭḥ eyledügi Ḳalʿalardan mal ve ġanāyim alup feṭḥ eyledükleri Ḳaraḥiṣar'da kendü nāmına evvelā ḫuṭbe oḳudı. Ṭursun faḳı nām Kimseneyi muvaẓẓaf eyledi ve ʿAlāaddīn Keyḳubād bunuñ .....[1] ëşitdi. Tuġ ve ṭabıl ve ʿalem ve ḳılıç ve ḳaftan gönderüp feṭḥ ëtdügi ḳalʿalarda ve daḫı memleketlerde pādişāh olsun dëyü icāzet vërdi, fī sene 699. Muḳaddemā sancaḳ vërildi, fī sene 682. Vilādet-i şerīfeleri fī sene 656. Vefāt-i ʿAlāaddīn Keyḳubād fī sene 707. Yërine oġlı Ġıyāseddīn pādişāh oldı, fī sene 708 ve żālim olmaġla kendi ḳulları ḳatl eylediler. Bu arada ʿAlāaddīn Keyḳubād'uñ nesli münḳatiʿ olup salṭanat ber vech-i istiḳlāl Sulṭān ʿOṣmān'a intikāl eyledi.

1 Burada bir kelime okunamadı.